

Keď postoje spoločnosti komplikujú efektívnu krízovú pomoc

Riešenie krízovej situácie po požiari v Telgárte je príkladom zlyhania zodpovedných úradov pri ochrane ľudských práv.

Pri [požiari v Telgárte 20. júla 2023](#) zahynul jeden človek a o bývanie prišlo vyše sto ľudí, z toho približne 60 detí. Požiar vypukol v najchudobnejšej časti rómskej osady v Telgárte, v ktorej ľudia žili v svojpomocne postavených chatrčiach stojacich tesne pri sebe a bez prístupu k základnej infraštruktúre a tečúcej vode. Život v takýchto podmienkach výrazne zvyšuje riziko vzniku požiaru, aj vystavenia domácností dôsledkom nepriaznivého počasia.

Z rozsudku Európskeho súdu pre ľudské práva [Önerylidiz proti Turecku \(sťažnosť č. 48939/99\)](#) z 30. novembra 2004 vyplýva, že vlády majú podľa článku 2 [Európskeho dohovoru o ľudských právach](#) (ďalej Dohovor) pozitívnu povinnosť prijať operatívne opatrenia na ochranu osôb žijúcich v potenciálne ohrozujúcich podmienkach. Podľa čl. 1 Protokolu č. 1 k Dohovoru existuje aj pozitívna povinnosť štátu podniknúť praktické kroky na zabránenie zničeniu obydľí, ktoré sa nachádzajú na rizikových miestach.

V podobných krízových situáciách má štát povinnosť chrániť ľudské práva zasiahnutých osôb. To zahŕňa aj ochranu hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv vrátane prístupu k bývaniu, adekvátnej strave, tečúcej vode, hygiene a zdravotnej starostlivosti. V takýchto situáciách je nevyhnutné prísne dodržiavať princíp nediskriminácie; špecificky je to dôležité v prípadoch, keď sú zasiahnuté osoby súčasťou skupiny obyvateľstva, ktorá čelí dlhoročnému systémovému rasizmu a diskriminácii. Rómske obyvateľstvo na Slovensku je takouto skupinou.

Adekvátna pomoc zasiahnutým osobám v Telgárte bola pomalá a systém krízového riadenia na viacerých úrovniach sa ukázal ako neefektívny, pričom absentoval primeraný dôraz na ľudské práva zasiahnutých osôb.

Pomalosť riešení možno pripísať okrem iného aj logistickým a politickým prekážkam, ktoré spočívajú v nedostatku finančných zdrojov vyčlenených pre obdobné situácie; chýbajúcim detailným štandardom, ktoré by konkrétnejšie upravovali formu, kvalitu a množstvo poskytnutej podpory; zrozumiteľnosti procesov pre všetkých aktérov vrátane menších obcí; ale aj vplyvu pretrvávajúceho systémového rasizmu v slovenskej

spoločnosti. Práve systémový rasizmus priamo alebo nepriamo ovplyvňuje konanie na podporu Rómov a Rómok v krízových situáciách.

Amnesty International zdokumentovala priebeh reakcie zodpovedných úradov na požiar v Telgárte, ako aj ich kroky na zabezpečenie práva na primerané bývanie pre všetkých ľudí, ktorí sa v dôsledku požiaru ocitli bez domova. Nasledujúca správa ilustruje prístup zo strany zodpovedných úradov aj väčšinovej spoločnosti k rómskym domácnostiam zasiahnutým požiarom v Telgárte, ako aj alarmujúcu situáciu Rómov a Rómok, ktorým je systematicky a dlhodobo odopierané naplnenie práva na bývanie.

Metodológia

Amnesty International Slovensko navštívila Telgárt a Brezno 11. a 12. októbra 2023 a 24. októbra 2023 absolvovala stretnutie s vedením Sekcie krízového riadenia Ministerstva vnútra SR s cieľom zaznamenať skúsenosť ľudí zasiahnutých požiarom z 20. júla 2023 a zozbierať odpovede zodpovedných úradov na podozrenia z nedostatočných a oneskorených reakcií pri zabezpečení základných potrieb a dôstojnosti ľudí, ktorých požiar pred takmer 3 mesiacmi pripravil o bývanie.

Amnesty International Slovensko uskutočnila rozhovory s ľuďmi zasiahnutými požiarom, zamestnankyňami projektu Zdravé regióny, mentorkou organizácie Cesta von pre Telgárt, ako aj so starostom obce Telgárt, županom Banskobystrického samosprávneho kraja (ďalej BBSK), vedením Okresného úradu Brezno (ďalej OÚ Brezno) a vedením Sekcie krízového riadenia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky (ďalej SKR MV). Každá osoba, ktorá poskytla Amnesty International rozhovor, udelila informovaný súhlas so zaradením informácií z rozhovoru do tejto správy.

Tri mesiace v stanoch

[Zákon č. 42/1994 Z.z. O civilnej ochrane obyvateľstva](#) určuje obciam povinnosť zostaviť Plán ochrany obyvateľstva, v ktorom sú identifikované konkrétne priestory v obci „na poskytnutie núdzového ubytovania a stravovania postihnutých a evakuovaných osôb“. Podľa informácií, ktoré Amnesty International poskytol prednosta OÚ Brezno Ondrej Filipiak, je v Pláne ochrany obyvateľstva obce Telgárt na poskytnutie prístrešia určený Kultúrny dom. Tento priestor obec momentálne prenajíma a v súvislosti s návrhom na umiestnenie Rómov doň sa zdvihla vlna nevôle od nájomcov, ako aj širšej verejnosti. Podľa p. Filipiaka mala obec napriek tomu možnosť urobiť rozhodnutie a ľudí postihnutých požiarom umiestniť v Kultúrnom dome, čo však bolo obcou zamietnuté z dôvodu „nedostatočnej kapacity“. Župan BBSK Ondrej Lunter [sa vyjadril](#), že to „nepovažuje za dobré riešenie a odmieta, že by títo ľudia mali byť ubytovaní v kultúrnom centre, ktoré naozaj ochromí život celej obce“.

Viac ako 100 ľudí, z toho približne 60 detí, sa tak ocitlo bez možnosti nocovať na vopred určenom mieste a niekoľko nocí bezprostredne po požiari strávili v priestoroch školy. Tomuto rozhodnutiu krízového štábu na čele so starostom obce Telgárt, Jozefom Štajerom, podľa viacerých zúčastnených strán predchádzala „vzbura“ obyvateľstva obce, ktoré sa obávalo, že rómske rodiny priestory školy zničia. Pomoc zasiahnutým ľuďom od miestnej komunity teda bezprostredne po požiari neprišla, práve naopak.

Na inštitucionálny rasizmus Amnesty International [nenazerá](#) výhradne ako na existenciu otvorene rasistických postojov z radov zamestnanectva inštitúcie či organizácie. K inštitucionálnemu rasizmu môže dochádzať aj zo strany inštitúcií, v ktorých sú takéto postoje zriedkavé. [Inštitucionálny rasizmus](#) vnímame ako: *„Kolektívne zlyhanie inštitúcie pri poskytovaní vhodných a profesionálnych služieb ľuďom, ku ktorému dochádza na základe farby ich pleti, ich kultúry alebo etnicity. Inštitucionálny rasizmus je viditeľný a detegovateľný v procesoch, postojoch a správani, ktoré vedú k diskriminácii z nevedomosti alebo na základe predsudkov, ignorancie, bezohľadnosti a rasistických stereotypov, ktoré znevýhodňujú príslušníkov a príslušníčky etnických menšín.“*

Po približne 3 – 4 nociach, ktoré rodiny postihnuté požiarom strávili v priestoroch školy, bolo na účely ich dočasného ubytovania Okresnými úradmi Brezno a Banská Bystrica a Ministerstvom vnútra poskytnutých 6 nevyhrievaných 16-miestnych vojenských stanov. Sekcia krízového riadenia MV zabezpečila zasiahnutým ľuďom pravidelnú teplú a suchú stravu, prístup k vode, jednej sprche a jednej práčke, ako aj pomoc s aktivitami pre deti. Na základe zistení Amnesty International z návštevy tzv. stanového mestečka pre členov a členky domácností zasiahnutých požiarom, ako aj podľa [medializovaných informácií](#) boli podmienky; v stanoch od začiatku ubytovania nevyhovujúce do 16-miestnych stanov umiestnili viaceré rodiny spolu (v jednom stane 10 – 25 ľudí). Počas dažďa stany premokali, voda sa do stanov dostávala aj cez vybudované štrkové podlažie stanov. V stanoch sa hromadí vlhkosť (všetok textil, posteľná bielizeň, koberce aj matrace sú takmer neustále mokré alebo vlhké), počas teplých letných dní boli v stanoch vysoké teploty a dusno, keďže stany nie je možné efektívne vetrať, a v chladnom počasí naopak veľmi zima.

Ľudia zasiahnutí požiarom ukázali Amnesty International podmienky v stanoch: *„Všetko máme už mesiace mokré, nedá sa tu dýchať.“*

Mentorka projektu Omamy organizácie Cesta von, Paulína Hríbiková, opísala situáciu v období, keď celé rodiny žili v stanoch: *„Ľudia žili v neustálom strese z toho, že im budú*

odobraté deti v dôsledku podmienok, ktoré im boli v stanoch vytvorené – deťom bola zima a dochádzalo k podchladeniu.“

V jednom zo stanov došlo [v priebehu augusta](#) k úmrtiu 35-ročného muža.

Podľa informácií, ktoré Amnesty International dostala od SKR MV, boli použité stany jedinou dostupnou možnosťou. Prednosta OÚ Brezno vysvetlil, že pri každej mimoriadnej situácii sú k diskusiám prizvané rôzne subjekty (napríklad armáda, mimovládne organizácie venujúce sa humanitárnej pomoci, Štátne hmotné rezervy atď.), ktoré disponujú rôznym materiálom využívaným v rámci krízových situácií. Štandardy či vnútorné predpisy upravujúce núdzové ubytovanie neexistujú.

[Všeobecný komentár č. 4](#) k Medzinárodnému paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach, ktorý je pre Slovensko záväzný, hovorí o práve na primerané bývanie: *„Podľa názoru výboru by sa právo na bývanie nemalo vykladať v úzkom alebo reštriktívnom zmysle, ktorý by ho stotožňoval napríklad s poskytnutím prístrešia v zmysle holej strechy nad hlavou alebo vnímať prístrešie výlučne ako tovar. Skôr by sa malo [právo na bývanie] vnímať ako právo žiť niekde v bezpečí, mieri a dôstojnosti bez ohľadu na príjem alebo prístup k ekonomickým zdrojom. Po druhé, odkaz v článku 11 ods. 1 treba chápať tak, že sa nevzťahuje len na bývanie, ale na primerané bývanie.“*

Koordinácia situácie je podľa zákona v kompetencii krízového štábu, v tomto prípade obce. Telgárt je malou obcou s obmedzenými zdrojmi a skúsenosťami pri manažovaní podobných krízových situácií. Na koordinácii situácie, distribúcii humanitárnej pomoci, materiálu a stravy sa podľa informácií Amnesty International podieľali okrem obce aj OÚ Brezno, BBSK, SKR MV a viaceré mimovládne organizácie. V čase našej návštevy však koordináciu a distribúciu materiálu a ako aj sociálnu podporu komunikte zabezpečovali dve asistentky podpory zdravia organizácie Zdravé regióny, ktoré komunite pomáhajú nad rámec svojich povinností a často na úkor svojho voľného času. *„Odkedy toto začalo, zvyknem žartovať, že som zabudla, ako vyzerá môj vlastný muž. Som tu vždy, keď sa mi dá, a pomáham, ako vieme,“* povedala Erika Harvanová z organizácie Zdravé regióny.

Ochladenie a tlak na ukončenie mimoriadnej situácie

Koncom augusta už bolo zrejmé, že ubytovanie v stanoch je dlhodobejšie neudržateľné a ohrozujúce zdravie – nočné teploty v Telgárte už v auguste klesali pod 10 °C a v stanoch naďalej prespávali aj malé deti, ľudia v seniorskom veku a ľudia so zdravotnými problémami. Neziskové organizácie aktívne v regióne preto adresovali zodpovedným úradom [otvorený list](#) so žiadosťou o urýchlené poskytnutie informácií o plánoch na

zabezpečenie strednodobého a dlhodobého riešenia bývania pre domácnosti zasiahnuté požiarom. Povinnosťou štátu je v ohrozujúcich situáciách aktívne konať smerom k dlhodobým riešeniam, ktoré Rómom a Rómkam poskytnú možnosti na stabilné bývanie.

Podľa [Rezolúcie Európskeho parlamentu z 5. októbra 2022](#) sa „mnohé rómske osady nachádzajú na nebezpečnej, rizikovej a nezákonne zabranej pôde, čo predstavuje veľkú prekážku pri hľadaní účinného spôsobu zlepšenia životných podmienok Rómov a je prekážkou pre investície zo strany Európskej únie. Európsky parlament vyzýva členské štáty, aby tento problém riešili na centralizovanej národnej úrovni a zároveň úzko spolupracovali s miestnymi a regionálnymi orgánmi prostredníctvom vykonávania politík súvisiacich s bývaním vrátane sociálneho bývania a inovačných politík.“

Dočasný vyhrievaný priestor na prenocovanie v podobe 3 unimobuniiek pre matky s deťmi a niekoľkých seniorov nakoniec koncom septembra zabezpečilo Kresťanské spoločenstvo pomáhajúcich. Zvyšní ľudia do dňa zverejnenia tejto správy prespávali v stanoch, pričom teplota už počas niekoľkých októbrových nocí klesla pod nulu.

SKR MV podľa našich informácií napriek tomu neprestala trvať na tom, že mimoriadna situácia pominula vyriešením akútnej krízy; z ich pohľadu uhasením požiaru, odpratáním spáleniska a poskytnutím bezprostrednej pomoci pre ľudí, ktorým zhoreli príbytky. Podľa reakcie OÚ Brezno je v kompetencii orgánov krízového riadenia zabezpečiť „len núdzové ubytovanie a procesy, ktoré s tým súvisia tak, aby človek prežil“: „Bezprostredné dôsledky krízy už pominuli, nemôže to predsa trvať dva roky. My nemôžeme bezdôvodne predlžovať trvanie krízovej situácie.“ Podľa SKR MV sa poskytovaním pomoci nad rámec akútnej krízy vytvára precedens a ľudia v stanoch „majú lepšie podmienky, ako mali vo svojich príbytkoch predtým“. Neexistuje však žiadna legislatíva ani vnútorný predpis, ktoré by určovali kritériá pre ukončenie mimoriadnej situácie. Mimoriadnu situáciu môže ukončiť len ten, kto ju vyhlásil – v tomto prípade starosta obce Telgárt. SKR MV a OÚ Brezno však rozhodujú o uznaní oprávnenosti nákladov, ktoré obci prepláca v rámci zvládania krízovej situácie. Rozhodnutie, či sa ľudia v Telgárte aj naďalej nachádzali a nachádzajú v situácii akútnej krízy, je tak na niekoľkých ľuďoch na SKR MV, OÚ Brezno a predsedovi krízového štábu – v tomto prípade starostu obce.

Plán na poskytnutie unimobuniiek ako strednodobého riešenia pre všetkých ľudí postihnutých požiarom vznikol až po vyvinutí tlaku zo strany BBSK a mimovládnych organizácií, ktorý bol relatívne široko medializovaný. OÚ Brezno tvrdí, že prebral iniciatívu až 5. septembra 2023, keď vznikol plán na poskytnutie unimobuniiek – pre

každú rodinu by mala byť pripravená samostatná unimobunka so sociálnym zariadením a prístupom k základnej infraštruktúre. Podľa OÚ Brezno ide o „náročný proces z pohľadu financovania a vysporiadania pozemkov“. Unimobunky sú už v čase zverejnenia pripravené, nie je v nich však pripojená elektrina. Ľudia sú tak naďalej v takých podmienkach, ako popisujeme vyššie.

Unimobunky však ani zďaleka nespĺňajú podmienky adekvátneho bývania a nenapĺňajú ľudské právo na bývanie. Ľudia, ktorí žijú v obytných kontajneroch, sú podľa [typológie ETHOS](#) ľuďmi bez domova. Toto riešenie je preto len náplastou a musí byť považované za dočasné len na obdobie, kým nebude ľuďom zasiahnutým požiarom zabezpečené adekvátne bývanie a ich práva nebudú naplnené.

[Všeobecný komentár č. 4](#) k Medzinárodnému paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach, ktorý je pre Slovensko záväzný, hovorí, že právo na adekvátne bývanie sa týka každého človeka bez ohľadu na vek, ekonomický status, príslušnosť k akejkoľvek skupine či ďalšie faktory.

Formuluje tiež kritériá adekvátneho bývania:

1. právna bezpečnosť držby (resp. zabezpečenie legálnej ochrany pred núteným vysťahovaním);
2. dostupnosť služieb, materiálov (napr. pitnej vody), zariadení a infraštruktúry;
3. cenová dostupnosť;
4. obývateľnosť (resp. poskytnutie adekvátneho priestoru a ochrany pred zimou, vlhkom, horúčavou, poveternostnými podmienkami a i.); priestorová dostupnosť (napr. pre ľudí s obmedzenými možnosťami pohybu, ľudí v seniorskom veku, deti a i.);
5. lokácia (dostupnosť k zdrojom zamestnania, školám, škôlkam a iným zariadeniam);
6. kultúrna adekvátnosť (bývanie zabezpečuje možnosť napĺňať svoje kultúrne potreby).

Ohrozenie požiarimi a právo na bývanie

Situácia v Telgárte a riešenie krízy odzrkadľuje neschopnosť úradov prevziať zodpovednosť za pomoc ľuďom v krízovej situácii a stereotypujúce postoje zo strany štátu a nerómskej časti obyvateľstva Telgártu. Zároveň odhaľuje mieru rizika vzniku požiarov, ako aj hrubé porušovanie práva na bývanie Rómov a Rómok žijúcich nielen v Telgárte, ale aj v mnohých ďalších rómskych sídlach a štvrtiach na Slovensku.

Sekcia krízového riadenia MV poskytla Amnesty International prehľad mimoriadnych udalostí súvisiacich s bývaním v roku 2023 v takzvaných marginalizovaných rómskych komunitách, v ktorých sa prijímali opatrenia súvisiace s núdzovým ubytovaním a núdzovým stravovaním zasiahnutých ľudí. Podľa prehľadu došlo od začiatku roka okrem Telgártu k siedmim mimoriadnym situáciám, z ktorých štyri súviseli s požiarmi. Ostatné ohrozujúce situácie sa týkali najmä statiky budov. V [obci Tomášikovo pri Galante](#) doteraz žije 117 ľudí, z toho 45 detí, v budovách, ktorých stav vyhodnotil statik ako bezprostredné ohrozenie zdravia a života. Tieto domy sú vo vlastníctve obce. V [Trebišove](#) sa v novembri minulého roka prepadla podlaha spolu so spiacimi obyvateľmi a obyvateľkami do pivničných priestorov. 59 zasiahnutých osôb si v bytovom dome platilo nájom a mesto im priznalo nárok na náhradné ubytovanie, ktoré nakoniec poskytla SKR MV v kvalitnejších vyhrievaných stanoch, ktoré ministerstvu poskytla Európska únia na humanitárne účely spojené s tranzitnou migráciou (podľa SKR MV predstavuje nasadenie týchto stanov výnimku, keďže sú určené na iný účel). Ľudia z poškodenej trebišovskej bytovky, ktorí mali výpadky na nájomnom, sú podľa informácií od SKR MV naďalej ubytovaní v školskej jedálni.

V septembri 2022 vydal Európsky parlament [uznesenie o Rómoch žijúcich v osadách v EÚ](#), v ktorom konštatoval, že pandémia COVID-19 poukázala na nevyhovujúce podmienky bývania, ktoré neúmerne ovplyvňujú životy Rómov, a najmä rómskych žien: „*Nedostatok významných politických opatrení alebo investícií, obmedzená dostupnosť a nízka kvalita sociálneho bývania, diskriminácia na trhu s bývaním a segregácia zachovávajú rozdiely v prístupe k bývaniu medzi Rómami a Nerómami takmer nezmenené.*“

Súčasný pobyt v neštandardných obydliach (napríklad v chatrčiach a neformálnych sídlach) deklarovalo v poslednom sčítaní obyvateľstva Slovenska až [94 844 ľudí](#). Na systémové riešenia neúnosných podmienok v bývaní čakajú domácnosti čeliace extrémnej chudobe už dlhé desaťročia.

Amnesty International formulovala nasledujúce [základné princípy](#) v procese tvorby Stratégie bývania vypracovanej osobitným spravodajcom OSN pre právo na primerané bývanie, ktorá je založená na ľudských právach:

1. Priorizovanie zabezpečenia bývania na adekvátnej úrovni pre každého človeka.
2. Uznatie a ochrana práva na adekvátne bývanie ako legálneho a vymáhateľného práva.

3. Riešenie a odstránenie všetkých foriem diskriminácie v bývaní, vrátane rasovej segregácie a diskriminácie žien v prístupe k bývaniu.
4. Zavedenie efektívnych mechanizmov monitorovania situácie v oblasti bývania v krajine.

Podľa článku 31 Európskej sociálnej charty a jeho interpretácií Európskym výborom pre sociálne práva musia štáty „zaručiť každému právo na primerané bývanie. Mali by podporovať prístup k bývaniu najmä pre rôzne skupiny zraniteľných osôb, ako sú osoby s nízkymi príjmami, nezamestnané osoby, domácnosti s jedným rodičom, mladí ľudia, osoby so zdravotným znevýhodnením vrátane osôb s problémami v oblasti duševného zdravia. Pojem primerané bývanie musí byť definovaný v zákone.“

Amnesty International adresovala Vládi SR petície, v ktorej požadujeme:

- aby SR ratifikovala článok 31 Európskej sociálnej charty,
- aby SR zabezpečila napĺňanie práva na bývanie tak, ako charta stanovuje.

[PETÍCIU NÁJDETE TU](#)